Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg 2014-17

Trosolwg Cenedlaethol: Casgliadau cyffredinol

Mae'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg (CSGA) yn cynnig cyfle hanesyddol i sicrhau cynllunio cadarn, rhagweithiol ar sail statudol, fydd yn cyfrannu at gyrraedd targedau cenedlaethol Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg (SACC), Llywodraeth Cymru.

Cam cyntaf yn unig yn y broses o gyflymu'r ymateb i'r galw cynyddol am Addysg Gymraeg oedd lansio'r Strategaeth yn Ebrill 2010; gweithredu'r rhaglen waith yn effeithiol yw'r unig ffordd o gyflawni'r targedau â bennir ynddo.

Dylai pob cynllun strategol fod yn gerbyd effeithiol i hwyluso a datrys y rhwystrau presennol sy'n llesteirio twf addysg Gymraeg a galluogi Awdurdodau Lleol i gynyddu lleoedd. Mae angen felly i'r siroedd bennu targedau clir a chydlynol yn seiliedig ar y weledigaeth fod dyletswydd arnynt bellach nid yn unig i ddiwallu'r galw ond yn hytrach i hybu twf.

Fel un o'r rhanddeiliaid sydd wedi cymryd rhan yn y broses graffu ac wedi cyfrannu sylwadau ar ddrafftiau CSGA pob un o'r siroedd, daeth yn amlwg nad yw'r mwyafrif mewn gwirionedd wedi cydio yn y feddylfryd newydd sy'n ddisgwyliedig ohonynt.

Ar y cyfan bernir fod y Cynlluniau drafft sydd wedi'i cyflwyno gan y Siroedd yn annigonol ac yn ddi-uchelgais. Yn gyffredinol mae diffyg targedau pendant a mesuradwy. Mae Adroddiad Blynyddol SACC 2012-13 eisoes wedi cydnabod na fydd modd cyrraedd targedau 2015, ond heb gynlluniau gweithredu pendant a bwriadus gan lywodraeth leol fydd dim gobaith chwaith o gyflawni targedau 2020, sef 30% o blant 7 oed yn derbyn addysg Gymraeg.

Mae rhai siroedd wedi mynd at i nodi eu bwriadau'n glir, a byddai'n dda i siroedd eraill Cymru eu hefelychu. Mae siroedd de-ddwyrain Cymru y gwneud hyn, er bod angen cael ateb clir ar gyfer ail ysgol uwchradd Gymraeg yng Ngwent.

Pryder RhAG ydy nad yw'r Cynlluniau yn eu ffurf bresennol yn adlewyrchu ysbryd na llythyren Deddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion (Cymru) 2013, trwy amlinellu sut y bydd pob awdurdod lleol yn cyflawni'r canlyniadau a'r targedau a bennir yn y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg.

Isod, rhestrwn y prif feysydd sy'n peri pryder:

1. Drwyddi draw ceir gormod o naratif y gorffennol, gyda'r Cynlluniau yn rhagymadroddi am yr hyn sydd eisoes wedi'i gyflawni a phenderfyniadau sydd wedi cael sêl bendith cyn oes y cylch cyntaf o Gynlluniau yn hytrach na manylu ar gynlluniau'r dyfodol. Mae hynny'n gallu creu camargraff sylfaenol ac annidwylledd.

2. Er bod y Cynlluniau ar y cyfan yn nodi bod Awdurdodau Lleol am weld llwyddiant addysg Gymraeg, yn gyffredinol mae diffyg gweledigaeth ynghyd â chamau gweithredu

rhagweithiol, pendant er mwyn cyrraedd targedau'r SACC. Does dim digon o dystiolaeth sy'n dynodi'r disgwyliad bod angen i ALl ysgogi a hyrwyddo twf addysg Gymraeg. Adlewyrchir hynny yn ieithwedd wan llawer o'r cynlluniau ble ceir datganiadau amwys y bydd siroedd yn 'ystyried', 'amcanu' neu'n 'monitro'r sefyllfa' yn hytrach na gweithredu o ddifrif.

3. Does dim digon o sôn am fesur y galw nac ymateb i arolygon sydd eisoes wedi digwydd. Ychydig iawn sydd o dargedau penodol, heriol a mesuradwy wedi'u gosod fydd yn arwain at gynnydd gwirioneddol. Nid yw'n ddigonol cydnabod fod bwlch o ran gwasanaeth: mae angen gweithredu e.e CNPT, RhCT

4. Does dim digon o ddadansoddi lleol o safbwynt ysgolion unigol sy'n medru trawsnewid sefyllfa sirol. Mae gormod o osodiadau a thargedau cyffredinol, annelwig ac amhenodol sy'n rhoi camargraff o sefyllfa sir gyfan, ac yn celu gwendidau a all fod yn gysylltiedig â rhannau o'r siroedd neu ag ysgolion unigol. Yn amlach na pheidio mae llawer o'r hyn sy'n digwydd yn ddibynnol ar ysgolion unigol ac felly mae'n rhaid enwi rhain yn y cynllun a llunio camau gweithredu penodol er mwyn mynd i'r afael â'r sefyllfa e.e Sir Gar, Ceredigion

5. Diffyg targedau twf penodol h.y agor ysgolion newydd.
Mae'n dda gweld pump sir sy'n cyfeirio at sefydlu ysgolion o'r newydd:Abertawe, Caerdydd, RhCT, Sir y Fflint a Phenfro, er bod yr olaf wedi derbyn sêl bendith cyn oes y Cynllun. Deallwn fod cynlluniau ar y gweill mewn rhai mannau nad oes modd manylu arnynt, e.e. ysgol uwchradd newydd yn Sir Benfro. Mae peth anghysondeb yn y cynlluniau gan nad oes dyddiad neu leoliad pendant ar gyfer pob cynnnig. O safbwynt gweddill y siroedd ceir cynlluniau i adleoli neu ehangu'r ddarpariaeth bresennol. Mae Bro Morgannwg yn addo symud ymlaen â'r ddwy ysgol newydd oedd yn arbrofol, trwy godi gweddill yr adeiladau (Nant Talwg a Dewi Sant, Llanilltud Fawr), ac mae Sir Ddinbych yn addo troi ysgolion sy'n bodoli yn ysgolion Cymraeg.

Tra'n cydnabod bod diffyg manylder yn anochel mewn rhai achosion, mae angen targedau mesuradwy i ehangu'r ddarpariaeth bresennol, gyda'r pwyslais ar sefydlu ysgolion newydd fel bod addysg Gymraeg ar gael yn fwy lleol.

Mae RhAG wedi rhagamcanu y bydd angen rhwng 80 a 100 ffrwd ychwanegol (30 o blant) er mwyn cyrraedd y nod. Ar hyn o bryd mae'r Cynlluniau'n syrthio'n brin iawn o'r targed hwnnw', ac felly o darged Llywodraeth Cymru.

6. Ceir anghysondeb o ran defnyddio gwaelodlin i ddangos twf. Mae tuedd gan rai siroedd i ddefnyddio blynyddoedd penodol sy'n rhoi'r argraff o dwf, yn hytrach na chymharu dros gyfnod estynedig o amser e.e. CNPT, sy'n nodi twf dros gyfnod o dair blynedd, ond lle mae'r ddarpariaeth yn ddi-dwf dros gyfnod o 12 mlynedd.

7. Anghysondeb ac aneglurder o ran defnyddio canrannau a niferoedd absoliwt er mwyn darlunio'r gwir sefyllfa ystadegol. Ceir Siroedd yn hepgor cynnwys tablau sy'n profi'r gwir dwf neu fel arall. Nodwn fod dibyniaeth ar ganrannau yn gallu bod yn gamarweiniol, sy'n sicr o amrywio yn ddibynnol ar faint y cohort cyfan o blant, sydd mewn ambell sir yn cynyddu'n sylweddol.

8. Diffyg prosiectau o fewn Rhaglen Ysgolion 21G sy'n ymwneud ag addysg Gymraeg. Mae hynny'n peri gofid, gan na fydd cyfnod ariannu cyntaf y rhaglen yn dod i ben tan 2019/20. Yn rhyfedd iawn mae rhai siroedd sydd yn bwriadu buddsoddi wedi hepgor crybwyll hynny, e.e Sir Gâr.

9. Dilyniant cynradd – uwchradd. Ceir diffyg targedau i gau'r bwlch yn y llithriad ieithyddol. Mae yma ddiffyg uchelgais cyffredinol. Dylid cael cymhariaeth rhwng canran y disgyblion yn astudio'r Gymraeg fel iaith gyntaf yn CA3 a CA4 a nifer/canran siaradwyr Cymraeg y sir. Dylid defnyddio hyn fel echel i'r Cynllun a sefydlu cydberthynas agos rhwng y ddau fel erfyn cynllunio ieithyddol.

10. Diffyg pwyslais digonol, neu yn achos nifer o'r siroedd, dim pwyslais o gwbl ar hyrwyddo addysg Gymraeg yn rhagweithiol er mwyn symbylu twf. Prin yw'r targedau o ran strategaeth gydlynol, gyfannol i ddarparu gwybodaeth clir i rieni yn seiliedig ar ymchwil rhyngwladol yn y maes. Does dim cydnabyddiaeth o drosglwyddiant iaith yn y cartref a phontio defnydd iaith tu allan i'r dosbarth trwy fabwysiadau'r feddylfryd o daith iaith y teulu cyfan. Does fawr ddim cyfeiriad at gymhathu Ymgyrch Hyrwyddo Addysg Gymraeg Llywodraeth Cymru fel rhan ganolog o'r Cynlluniau.

11. Mae angen ewyllys gwleidyddol cadarn ac ymrwymiedig tu ôl i'r Cynlluniau hyn, neu ymarferiad papur yn unig fydd yr holl broses. Pryderwn nad yw hyn yn realiti gwirioneddol ar lawr gwlad.

12. Diffyg cyfeiriad at Gynlluniau Datblygu Lleol a'r effaith tebygol ar y galw am addysg Gymraeg. Dylai bod y Cynlluniau hyn yn cynnwys datganiad polisi parthed datblygiadau tai newydd, er mwyn sicrhau bod canran deg o'r ysgolion ddaw yn sgil adeiladu ystadau tai newydd yn rhai Cymraeg.

13. Diffyg cyfeirio at gludiant. Mae llwyddiant addysg Gymraeg yn dibynnu ar gludiant. Nid yw'r Cynlluniau'n nodi sut mae'r Awdurdodau Lleol am 'hyrwyddo addysg Gymraeg' trwy gludiant, yn ôl y gofyn iddynt wneud hyn gan y Mesur Cludiant Ysgolion.

14. Mae angen agwedd mwy cyfannol sy'n cydgysylltu'r holl bolisiau sy'n effeithio ar Addysg Gymraeg gan gynnwys Y Blynyddoedd Cynnar, Dechrau'n Deg, Mynediad Ysgolion, Cludiant ayb. Mae angen datganiadau polisi clir mewn perthynas â'r holl feysydd allweddol hyn yng nghorff y Cynlluniau hyn.

Partneriaeth rhwng llywodraeth ganol a lleol yw cyflawni nod ac amcanion y SACC gyda chyfrifoldebau'n gorwedd ar y ddwy ochr. Mae'r cyswllt rhwng llywodraeth ganol a llywodraeth leol yn broblem barhaus. Mae'r pwerau gweithredu mewn sawl maes yn nwylo awdurdodau lleol ond am y tro cyntaf erioed gan llywodraeth ganol mae'r awenau dros bolisi cenedlaethol ynghlwm â chynllunio addysg Gymraeg.

Mae'n glir nad yw'r mwyafrif o'r Cynlluniau hyn wedi cyrraedd y safon ddisgwyliedig gan fod aneglurder sylweddol ynglŷn â'r dulliau y bydd awdurdodau lleol yn eu mabwysiadu i gyflawni'r targedau sy'n ddisgwyliedig ohonynt.

Mae RhAG yn galw ar Lywodraeth Cymru i ymateb yn gadarn i hyn ac yn pwyso ar y Gweinidog Addysg i ddefnyddio'r grymoedd newydd sydd yn ei feddiant i wrthod cynlluniau gwan, cyffredinol ac amwys.

Rhaid rhoi neges glir na fydd diffyg cydymffurfiaeth yn dderbyniol er mwyn cymryd y cyfle i droi consensws ac ewyllys gwleidyddol cenedlaethol yn weithredu o ddifrif ar lawr gwlad yn ystod cylch cyntaf y Cynlluniau newydd.